

## Una aproximació a la figura i obres de Josep Bodria i Roig, renaixencista valencià

Albert Perpinyà i Puig<sup>1</sup>

**Resum:** Al present treball fem una aproximació a Josep Bodria, un escriptor de la renaixença valenciana quasi desconegut. Bodria nasqué l'any 1842 i fou un dels primers en adherir-se al projecte de Constantí Llombart, Lo Rat-Penat, societat que lluitava per recuperar i difondre, la llengua i la cultura dels valencians. Cal destacar que durant dos anys fou corresponsal al País Valencià de la revista *Lo Gay Saber*. Bodria, tot i iniciar les seues passes com a artista, acabà passant-se a la producció literària. A més a més, Bodria ens ha deixat nombrosos poemes i un assaig: *Festes de Carrer*, un recull de totes les festes que el lletraferit recorda que se celebraven a la ciutat de València, que acompanya amb una nota repleta d'humor, ironia i preocupació sobre la decadència de la llengua a la ciutat de València i que en aquest treball transcrivim.

**Paraules Clau:** Josep Bodria i Roig, Renaixença, estereotipos nacionales, gravedad española, ligereza francesa.

**Abstract:** In this present project we resemble Josep Bodria work, a writer barely known from the Valencian Renaissance. Bodria was born in 1842 and was one of the first writers to join the project Constantí Llombart, Lo Rat-Penat, society committed to recover and spread the language and culture of Valencia. It is worth stressing that he was a correspondent in the Valencian magazine *Lo Gay Saber*. Bodria, in early years of his career moved from being an artist to the literature production. Additionally, Bodria has contributed many poems and essays: *Festes de Carrer*, a complete summary of all the parties held in Valencia attached with a note full of humor, irony and concern about the dissipation of the Valencian language and that is reproduced in this paper.

**Keywords:** Josep Bodria i Roig, Renaixença, National Stereotypes, Spanish Severity, French Lightness.

### 1. Josep Bodria, artista.

Josep Bodria (1842-1912), tot i iniciar les primeres passes com a pintor, va tenir un pes important dins la societat Lo Rat Penat, fundada per tal de recuperar la llengua al País Valencià. Fillol del mestre Josep Serrano, Bodria estudià en l'escola de Macari Asensi i, després, a l'Escola Pia. Per causa de l'economia familiar, Bodria hagué d'abandonar els estudis, tot i que, finalment, a conseqüència de l'interés que el poeta valencià sentia per les arts, el col·locaren com a aprenent en casa de Josep Grollo, "reputat é intel·ligent Pintor d'Escultura y Dorador" (Llombart, 1879: 644).

La carrera de Bodria com a artista continuà –i durant sis anys– a l'Escola de Belles Arts, dirigida pel pintor Rafael Montesinos. El seu expedient era brillant, fins al punt de rebre una medalla i un diploma que li donà la *Societat d'Amics del País*, que premià els seus treballs presentats a l'exposició celebrada l'any 1860. Prova de la qualitat que tenia el Bodria artista és que les seues obres no només han estat conegudes a la província de València, sinó també en altres llocs. Cal destacar, encara, la direcció artística del poeta en la capella de la Verge de la Font, tal com ens mostra Roca (2008: 556).

Sembla que l'interés de Bodria per l'art anava més enllà de la plàstica i, així, de la mà del professor Pau Anaya, al voltant de 1863, l'artista-poeta valencià rebé

---

<sup>1</sup>. Filòleg, Universitat de València.

classes de cant i de piano, i més tard passaria a formar part de l'*Orfeon valenciano* que dirigia el mestre Joan Garcia.

## 2. Bodria, home de lletres.

Els primers escrits coneguts de Josep Bodria van ser en llengua castellana, però, tanmateix, en començar a escriure en valencià, ja no tornà a usar aquella altra, que només constatem en un seu primer assaig poètic, del 1865. El seu interès per escriure en la llengua pròpia del seu país el situa dins el corrent de la Renaixença<sup>2</sup> i a aquesta empresa cultural va dedicar bona part dels seus esforços literaris. Ens consta que va publicar nombrosos poemes i en llocs diversos, com ara *El Cosmopolita*, *Valencia Ilustrada*, *La Antorcha*, *El Boletín del Ateneo Literario*, *El Eco del Agueda*, *El Correo de la Moda*, *les Revistes de Manresa*, *Tarragona*, i, tal com llegim a *Los fills de la morta viva*:

*empero ab major entusiasme y decidida afició vé cultivant la poesía llemosina, dende lo punt mateix en que comunicarem ab éll lo pensament de dur á cap la restauració del abandonat idioma dels Marchs i Corelles, puix acás lo Sr. Bodria fon lo primer que s'adherí al projecte, y per lo mateix un dels sócís que contribuïren en primer lloch á la creació de Lo Rat-Penat, societat d'amadors de les glòries valencianes (Llombart, 1879: 646)*

El primera poema que Bodria escriví en valencià fou una composició dedicada a la mort de sa mare, l'any 1872, i es publicà a *La Ilustració Popular Económica*. Com hem dit anteriorment, Bodria, bé siga en prosa bé siga en vers, ja no deixarà d'escriure en la nostra llengua i les seues produccions seran difoses a València i Barcelona a través dels volums col·lectius *Niu d'abelles*, *Flors d'engany*, *Mil y un epigramas*, *Tipos d'auca*, *Tabal y donsayna*, o els almanacs de *Lo Rat-Penat*, *Las Provincias* o *Lo Gay saber*, entre d'altres. D'aquesta última revista fins i tot en fou corresponsal al País Valencià, des del 1880 al 1882, i no fins el 1883 com s'ha dit en algun lloc. La relació de Bodria amb la revista es devia a les esperances dipositades per *Lo Gay Saber* per fomentar les relacions entre el País Valencià i el poble català, tot després dels primers fascicles publicats de *Los fills de la mota-viva*, de Llombart, que havien estat prèviament ignorats per Jordi Rubió i Ors.<sup>3</sup>

Bodria, entre altres coses d'interès, donà a conèixer les excursions ratpenatistes a *Lo Gay Saber*. Si més no, a ell i a la revista li hem d'agrair la difusió tant d'aquestes activitats com d'allò que *Lo Rat Penat* volia aportar des del País Valencià a la resta de territoris catalanoparlants.<sup>4</sup>

La popularitat, la innocència i la tendresa són les principals característiques de les obres de Bodria, i cal destacar ara algunes peces meritòries d'estudi i que al present treball repassem. Així, a més de tots els poemes i discursos que es recullen de Bodria al *Calendari llemosí*, *Las provincias*, l'*Almanac de Las provincias* o a recopilacions de poemaris -com és el cas *Flors d'engany* de Rodríguez i Masdeu-, el nostre

---

<sup>2</sup> Per saber-ne més sobre el tema polític a la Renaixença valenciana llegiu Rafael Roca Ricart (2004).

<sup>3</sup> Sobre la relació de Bodria amb *Lo Gay Saber*, consulteu Marcet, Pere: "Josep Bodria, corresponsal de País Valencià a *Lo Gay Saber*", dins *Miscel·lània Sanchis Guarner*, vol. II, Universitat de València-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona 1992, pp. 299-335.

<sup>4</sup> Vegeu Roca, Rafael: *La Renaixença valenciana i el redescobrimient del país. El Centre Excursionista de Lo Rat Penat (1880-1911)*, Denes, València, 2011.

lletraferit va publicar un total de set obres<sup>5</sup> que a continuació citarem. Tot i no ser un escriptor que passarà a la història per la gran quantitat d'obres publicades, ara com ara, els seus escrits encara no han estat objecte d'anàlisi ni d'estudi i és per això que farem un breu repàs a allò més significatiu de cadascuna de les seues obres.

La primera de les sis obres de Bodria de que tractarem és *Festes de carrer*. En aquest assaig Bodria ens conta la primera festa que va veure –si és que es pot considerar una festa– i que es muntava a la porta de sa casa, el mercat, a la plaça del Carme, on va nàixer el 25 de novembre de 1842. Bodria vivia, aleshores, a l'edifici del convent del Carme de València, que després seria l'acadèmia de Belles Arts, i, segons ens informa, va ser el primer infant que batejaren a la parròquia de la Santa Creu, que abans de la desamortització havia estat temple del convent. *Festes de carrer* fou llegida la nit del 15 d'abril de l'any 1902 en la sessió de ciències històriques i arqueològiques de Lo Rat Penat, tal com indica el nostre autor a la portada del llibre. Aquesta obra, encara, és una mostra d'estima per les tradicions locals, com pot veure's en el fragment que oferim a l'*Apèndix*.

Com ja hem dit anteriorment, Bodria es caracteritza per la seua popularitat i la seua innocència i això es pot veure clarament en un fragment dels apunts que acompanyen l'índex de carrers amb les festes que l'autor recorda i que ell mateix escriu:

Tots me conéixen. Así no hía ningún tema que desenrollar. Rónegament estos son uns llaugers apunts, que he adquirít, buscant así y allá per eixos carrers algunes notícies sobre l'objecte que fa temps portaba entre mans, y que gracias al señor Baró de Alcahalí, digníssim president de esta Secció, que fa dies venía espentantme , pera fervos passar un rato de aburríment, llegintvos com puga y sapia estos mals forjats renglons.

Tinch poca costum ni facilitat de parlar en públich; pero com estém en familia, me permitiré dir alguna cosa sobre les “ Festes de carrer” que ya s'han perduto moltes d'elles y acabarán de pérdues totes dins de poch.

Ara bé, tot i la innocència que demostra, Josep Bodria mostra un gran interès en la recuperació de la llengua i ho fa d'una manera burlesca, per tal que la gent se n'adone d'allò que a la ciutat de València estava passant:

Tots los póbles tenen les seues tradicions y costums; el nostre pareix que ha naixcut pera la bullanga y el fandango, pues en ouir el tabalet y la donsayna, ya está tot el mon en peu. Assó que'n altres díes donava vida y color á la *terreta*; huy vá perdentse poch á poch, y anem deixant aquell carácter rialler que teníem; pues nos ha invadit fa temps la monomanía de pensar, escriurer y parlar en castellá (y no dich de menjar, porque tots menjem á la francesa) desde aquell desgrasiat día en que Felip d'Aujou nos llevá lo millor que teníem en nostra casa. Fins la jovencela modisteta, com la ribetejadora de sabates, en quant ixen de la botiga y coneixen per casolitat que algún pollastre (com dien avans) les seguís, ya están pegantli *mosos* al castellá, per alló de que, segons dicen en los centres de ilustración ahon van á ballar els dumenges, es

---

<sup>5</sup> Hem considerat obres totes aquelles publicacions individuals de Bodria, de manera que, en aquest apartat apareixerà tant *Flors de l'horta*, publicat al Calendari llemosí, *Del Quixot a Cervantes: goig* i el discurs apològic en honor a Sant Vicent Ferrer citat adequadament a l'apartat de bibliografia.

molt cursi el parlar en valencià; y d'así arranca, no cap ducte, una de les causes principals de la decadència de postres costums populars y de la poca afició que té nostre poble á les seues tradicions; perque perdense el modo de parlar en la llengua dels nostres pares, se pert també lo gust de conrear tot alló que nos deixaren (y no parle ara de festes de carrer) en eixos monuments artístichs, biblioteques, pintures y palaus, ahon se respira valencianisme pur, y que poch á poch van desapareixent, y acabarán de desapareixer del tot el dia menos pensat; de modo, que quant eixirém al horta serém forasters pera els postres vehins de les barraques y de les alquerías, guarnides sempre d'aquells verts emparrats y hermosos rosers, ahon viu y viuá sempre la llengua materna, tan pura y tan fresca com les aygües cristalines del ullal, ahon creixen los lliris grochs y la matapusa. Dispenseume esta gicoteta digresión y tornem á la tasca.

Però no només Bodria mostra eixa innocència a *Festes de Carrer. Roselles* és un recull de poemes publicats, quasi al complet, a l'almanac de *Les províncies* del 1883 tal com diu el nostre lletraferit en les notes inicials a l'obra.

En aquest poemari, Bodria i Roig ens mostra l'estima que tenia a Constantí Llombart i també a Teodor Llorente. Una prova d'aquesta amistat és el poema "Endressa" que l'escriptor dedica al patriarca de la Renaixença, i que, a més a més, ens mostra la confiança que Bodria li té:

Al senyor don Teodor Llorente y Olivares, majoral del Felibrige de Provença y Mestre en Gay Saber

ATREVIMENT sense igual,  
Es dedicar estes flors,  
Faltes de sava y colors,  
Al mestre que hui tant val.

Acepte ó nó este llibret,  
Vosté l'ha de repasar;  
Y si troba algun *llunar*,  
Fá com lo mestre al giquet.

-Que té bon ombra, se diu,  
A qui á bon arbre se arrima:-  
Si vosté vol, y m'estima,  
¿Ja estich dessota l'ombriu!

Forteza el vol enfortir,  
Ab sa ben tallada ploma;  
Y com son flors sense aroma,  
Se tindrà que penedir.

Jo sé que val ben poquet,  
Y el seu lema ho té marcat;  
Pera niu del Rat-Penat,  
«*Tota pedra fá paret.*»

Tot i això, també va saber plasmar tendresa i amors als seus versos, com hi podem comprovar al poema “Record d’un Àngel”, dedicat a la seua esposa difunta, Carlota Labaila, que mostrem a continuació:

«En lo celaje - s’aparició,  
Desqu’en la terra – mancà aquell àngel,  
Flor primerenca,  
Unica y sola,  
¡Morta en l’aubada – de nostre amor!»

La mateixa tendresa, si més no, que utilitza en el poema l’”Azusena”, que el mateix Bodria dedica a la filla del seu amic Llorente, Irene Llorente i Falcó, que morí ben jove.

L’any 1883, Josep Bodria era declarat guanyador del segon accésit a la flor natural en el certamen de Lo Rat Penat. Per altra banda, tres balades que l’autor havia escrit en els mesos de gener, febrer i novembre del 1882, omplien les pàgines de l’últim *Calendari llemosí*, el de l’any 1884. A *Flors de l’horta*, títol que recull les tres balades, s’hi continua veient popularitat, patriotisme i tendresa al ritme dels versos que el nostre artista ens ha deixat en herència. En aquestes tres balades les voreres del riu Xúquer semblen cobrar una major importància:

«Caballer sobre un brau poltro  
De bona estampa, cuitós,  
Per los márgens del riu Xúquer,  
De nit camina un senyor.»

«Ja no volta lo riu Xúquer  
Per la nit, ni en la foscor!»

Més tendresa i una metàfora molt treballada és la que hi trobem en la dedicatòria del següent recull de poemes del mestre Bodria, *Fulles seques*; en aquesta ocasió dedicat a la seua germana, Teresa Bodria i Roig:

“A tu, puix, esmentant aquells jorns que enclouen lo recort etern dels nostres pares, y pera que tos fills en lo temps esdevenidors s’enrecorden de son oncle matern, te dedique este llibret, ple de FULLES SEQUES; algunes d’elles me les has vistes tu plegar en lo jardí de la teua bonica y elegant Torre de les Corts de Sarriá.”

Per altra banda, al llarg del poemari hi apareixen també alguns versos dedicats als seus nebots, com ara “Consell”, que Bodria dedica als fills de la seua germana:

«Lo teixidor de cámen  
no es teixidor tant fí,  
com el que tix seda  
de vellut ó espolíns;  
no guanya tant com éstos,  
y es lleva més matí;  
y al cap de la jornada  
son sachs lo que ha teixit.»

També podem destacar el poema “Agraïment”, dedicat a la filla del seu amic Llorente, Josefina, “regina” dels Jocs Florals de l’any 1897. El poema -recollit a *Fulles seques*- va ser publicat dos anys abans de l’eixida del poemari, el 1898, al diari *Las Provincias*, el 28 de juliol, tal com ho assenyala Bodria al final del poema.

*De don Quixot a Cervantes* és una altra de les publicacions de Bodria. A les pàgines d’aquest llibret, hi trobem els gojos que el poeta va fer a Miguel de Cervantes amb motiu de la inauguració d’un bust seu a la ronda de Guillem de Castro, a València, el 7 de maig de 1905.

Allò que més va interessar a Bodria, com a escriptor, fou la composició de versos i bona prova d’això és el seu *Llibret de recorts*, que segueix la mateixa línia que les anteriors publicacions poètiques. Aquest volum va dedicat a Francesc Badenes Dalmau, mestre en Gay Saber i, a la dedicatòria, s’aprecia la tendresa que caracteritza el nostre artista i que hem pogut anar comprovant al llarg del treball:

Acepte, puix, aqueste **Llibret de Recorts**, que sellará més y més els esclavons de la llarga cadena de nostra simpática amistad.

Per una altra banda, la ploma de Bodria ha deixat detalls de qualitat amb algunes rimes, per exemple, del poema “A una mata de baladre”, que dedica al distingit escriptor Vicente Calvo Acacio i escriví l’any 1907 a Alcoi ciutat on, el primer dia de maig de 1912, faltà:

«Baix l’ombra del vert ciprer  
respireu dòl y misteri  
coronat del cementeri  
les tombes com el llorer»

També caldria afegir que, rere els reculls de poemes que formen el *Llibret de records* –majoritàriament publicats amb anterioritat a *Las provincias*–, hi apareix un apartat de notes i, entre elles, el poema “Mal ensomni” de Llorente, gran amic i exemple del nostre artista.

Per últim, i en la mateixa línia que totes les anteriors publicacions de Bodria, parlarem del discurs apologètic sobre sant Vicent Ferrer, que llegí en la sessió que l’acadèmia de la Joventut Catòlica celebrà en honor del sant el 8 d’abril de 1894 i que comença d’aquesta manera tant característica i pròpia del poeta:

Costum es ya inveterada de tot disertant, per bo que siga, el despullarse de ses gales oratóries demanant mil perdons als concurrents, avans de comensar la sehua tasca. Casi tots pel regular, van deballant poch á poch els grahons de sa inteligencia, fentlos tan petits, que fins l’auditori que no coneix á fondo al orador, pensa moltes vegades eixirsen d’aquell lloch, ahon la curiositat la dut; empero aquells oyents, que ya coneixen los mérits d’aquell que va dirixirlos la paraula, llavors se repantiguen més y més en lo seu asiento, esperant pasar una agradable estona, saborejant el castig llenguatge, els atinats conceptes y les belleges retóriques d’aquella disertació.

### 3. Al tall de conclusions

Comptat i debatut, Josep Bodria i Roig va escriure gran part de la seua obra amb la intenció de potenciar la recuperació de la nostra llengua València, un aspecte que li importava i li preocupava. Tot i ser un escriptor de caire popular -"espardenya", com se l'ha qualificat sovint-, era un autèntic entusiasta de la cultura i de l'art i gaudí de l'estima dels seus coneguts, com demostra en part dels seus poemes.

Va ser, al capdavant, un home que representava una part de la societat valenciana, la més rural. El seu lema era clar: *tota pedra fa paret*. Les diferències amb els escriptors amb formació més intel·lectual -els de "guant"-, no li importaven i, és més, la humilitat amb què es considerava ens el pot fer veure com una persona ponderada que intentava ser un bon escriptor, enfocat a un públic molt concret que podia gaudir de la seua obra.

Per tota l'herència que ens ha deixat -versos, discursos i assajos-, pensem que cal continuar aprofundint en l'estudi de la seua obra i aquest treball és, simplement, una primera aproximació a aquest escriptor renaixencista que, sens dubte, ens ha deixat una obra ben interessant.

### Bibliografia

*Almanaque «Las provincias» para 1913*, València, 1812, p. 308-309.

RIBELLES COMÍN, José. *Bibliografía de la lengua valenciana*. Madrid: tom IV, Ministerio de Educación y Ciencia, 1939.

RIBELLES COMÍN, José. *Bibliografía de la lengua valenciana*. Madrid: tom V, Ministerio de Educación y Ciencia, 1939.

ROCA, Rafael. *La Renaixença valenciana i el redescobriment del país*. València: *El Centre Excursionista de Lo Rat Penat (1880-1911)*, Denes, 2011.

ROCA RICART, Rafael. *Teodor Llorente. Obra Valenciana Completa*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2013.

ROCA, Rafael. *El valencianisme de la Renaixença*. Alzira: Bromera, 2011.

ROCA, Rafael. *Teodor Llorente, el darrer patriarca*, Alzira: Bromera, col. essencial, 1, 2004.

SIMBOR ROIG, Vicent. *Els orígens de la Renaixença valenciana*. València: Universitat de València, 1980.

SIMBOR, Vicent. "La Renaixença al País Valencià". En *Caplletra*, 4. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989. pp. 9-42.

SANCHIS GUARNER, Manuel. *El sector progressista de la Renaixença valenciana*. València: Universitat de València, 1985, segona edició.

SANCHIS GUARNER, Manuel. *La Renaixença al País Valencià*. València: 3 i 4, 1982, segona edició.

MARCET, Pere. "Josep Bodria, corresponsal de País Valencià a Lo Gay Saber". En *Miscel·lània Sanchis Guarnier*. Barcelona: vol. II, Universitat de València-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992, pp. 299-335.

ESTRELA, J. Enric. *Escriptors i literatura al Calendari Llemosí (1874-1883)*. València: Institució Alfons el Magnànim – Diputació de València, 2013.

LLOMBART, Constantí. *Los fills de la morta-viva. Apunts bio-bibliogrífichs pera la història del renaixement lliterari llemosí en València*. València: Emili Pasqual, 1879.

*Lo Rat Penat. Calendari llemosí corresponent al present any de 1884*. A cura de Constantí Llombart, Josep M. Blesa, València, 1883.

BODRIA I ROIG, Josep. *Festes de carrer: Recorts de mes de cinquant'añs en arrere: treball llegit en la sessió de Ciències Històriques Arqueològiques de "Lo Rat-Penat" la nit del 15 de Abril de 1902*. València: Pau, Torrijos y co., 1906.

BODRIA I ROIG, Josep. *Roselles: Poesies valencianes*. València: Estampa de D.M. Mánaut, 1895.

BODRIA I ROIG, Josep. *Flors de l'horta: Tres balades*. València: Senia, 1883.

BODRIA I ROIG, Josep. *Fulles Seques: Aplech de versos valencians*. València: Estampa de D. M. Alufre, 1900.

BODRIA I ROIG, Josep. *De don Quixot a Cervantes: goig*. València: fill de F. Vives Mora, 1922.

BODRIA I ROIG, Josep. *Llibret de recorts*. València: Manuel Pau, 1911.

BODRIA I ROIG, Josep. *Discurs apologètic llegit en la solemne sessió que la Academia de la Joventut Catòlica celebrá... en honor de Sant Vicent Ferrer*. València: Josep Maria Piles, 1894.

## Apèndix<sup>6</sup>

### APUNTS SOBRE LES FESTES DE CARRER

Senyors:

Posat en este lloch, ahon altres distinguides personalitats han deixat ben sentada sa faena, no sé si les mehues facultats podrán omplir els desitjos de tots los oyents. Quant més erudit ha segut el disertant, més ha volgut rebaixar sos mérits lliteraris y de sabiesa, demanant mil perdons als concurrents, y después els ha deixat encandilats, al terminar son treball.

Tots me conéixen. Así no hia ningún tema que desenrollar. Rónegament estos son uns llaugers apunts, que he adquirít, buscant así y allá per eixos carrers algunes notícies sobre l' objecte que fa temps portaba entre mans, y que gracias al señor Baró de Alcahalí, digníssim president de esta Secció, que fa dies venía espentantme , pera fervos passar un rato de aburrimient, llegintvos com puga y sapia estos mals forjats renglons.

Tinch poca costum ni facilitat de parlar en públich; pero com estém en familia, me permitiré dir alguna cosa sobre les "Festes de carrer" que ya s 'han perdut moltes d'elles y acabarán de pérdues totes dins de poch.

Tots los pòbles tenen les seues tradicions y costums; el nostre pareix que ha naixcut pera la bullanga y el fandango, pues en ouir el tabalet y la donsayna, ya está

---

<sup>6</sup> En la transcripció que oferim tot seguit donem el text tal com apareix a la seu aprimera edició, respectant-ne totes les característiques.



tot el mon en peu. Assó que'n altres dies donava vida y color á la *terreta*; huy vá perdentse poch á poch, y anem deixant aquell carácter rialler que teníem; pues nos ha invadit fa temps la monomanía de pensar, escriurer y parlar en castellá (y no dich de menjar, porque tots menjem á la francesa) desde aquell desgrasiat día en que Felip d'Ajou nos llevá lo millor que teníem en nostra casa. Fins la jovencela modisteta, com la ribetejadora de sabates, en quant ixen de la botiga y coneixen per casolitat que algún pollastre (com dien avans) les seguís, ya están pegantli *mosos* al castellá, per alló de que, segons dicen en los centres de ilustración ahon van á ballar els dumenges, es molt cursi el parlar en valenciá; y d'así arranca, no cap ducte, una de les causes principals de la decadencia de postres costums populars y de la poca afició que té nostre poble á les seues tradicions; porque perdense el modo de parlar en la llengua dels nostres pares, se pert també lo gust de conrear tot alló que nos deixaren (y no parle ara de festes de carrer) en eixos monuments artístichs, biblioteques, pintures y palaus, ahon se respira valencianisme pur, y que poch á poch van desapareixent, y acabarán de desapareixer del tot el dia menos pensat; de modo, que quant eixirém al horta serém forasters pera els postres vehins de les barraques y de les alquerías, guarnides sempre d'aquells verts emparrats y hermosos rosers, ahon viu y viuá sempre la llengua materna, tan pura y tan fresca com les aygües cristalines del ullal, ahon creixen los lliris grochs y la matapusa. Dispenseume esta gicoteta digresión y tornem á la tasca.

Cinquanta anys arrere, sent yo molt gich ( y me enrecorde com un ensomni), aguaytava per los ferros de les reixes de ma casa ( pues vivía en lo mateix edificio que's huy Museu de pintures) y vea en la plassa del Carme cóm anaven arreglant les paraes de frutes, de torrons y demás llepolíes, ahon els gicots solíen fer el mocador á les novies la vespra de la Verge del Carme.

Recorde com un poble ayguader, que li díen el "so Vicent" per aquelles partides fea de canyes verdes una especie de tendera ó pabellonet, molt natural y molt fresch, ahon venía aygua de horjata y de sibá; que prenint asiento en uns banquetes de fusta que rodejaven el *ombrácul* , per dos dinés te omplía un gotet de vidre molt llarguerut, estretet de baix y ample de la boca, estriat, á manera de una flor de campanilla, que apenes te arribava lo recapte á mullar la gola, y que ara biusca algún anticuari, per sa forma tan original y particular.

Per la nit, tant esta ayguadería com les torrateres, panolleres, paraes de melons, bresquilles, pomes y demás fruytes primerenques, se enllumenaven en caneles de seu posades disn de una especie de mesura de paper blanch de honor de farols, lligades á una canya de dos pams de alta, sostinguda per un péu redó fet de algeps. Ara que la llum del gas, y sobre tot la eléctrica, se coloca en facilitat en qualsevol lloch, ha desaparegut aquell mercat tan clásich y poétich, se pot dir, y apenes huy acudixen mitja dotcena de revenedores, per no perdre sens ducte la costum, duhent ya la fruyta, no primerenca com en aquells dies, sino pasada y rebujada ya del mercat gran.

He posat una festa, si tal nom mereix, que fon la primera que vaig coneixer, pera donar entrada á les de carrer propiamente dites, en les que habíen també paraes de panolles torraes, carabassa quíta, codonyetes verdes, codonys al forn, alborosos, nyesples, serves, sorolles, sирeretes de pastor y llirons, algú que altre margalló, y sobre una llanda cuadrada una pasta á manera de coca en molles, que se venía á trossets, y altres dolsos de *reposteria*, per no dir altra cosa, com barretes de regalisia de moro y unes boletes de castanyola molt vermelles y apegaloses; pues havia fadrina que pera que'l monyicot no plorara y la deixara parlar en lo seu promés. Li comprava en dos dinés un juplaoret de regalisia, que la pobra creatura se fea uns llabis més negres que la cara del Rey Moro de la Degolla. Pera els gicons y pera els fadrins eren una jauja les festes; demprés de menjarse la panilla, trencaven el suro, que anava pegant voltes

per lo pentinat d'alguna javala ó per algun sombrero ó farol. Altres se divertían (si assó era divertir-se) tirant llironaes á les giques. Demprés de rosegat la molla, tiraven els pinyols per mitj d'uns canyonets de canya, que veníen en la mateixa parada; y no havia sombrero de palla ó gorra, que no portara una descàrrega de lliróns, ni salomó ni farolet segur per tot lo carrer.

Al principi, les festes del carrer tingueren oríge per algún sant que's venerava en algún retaulet ó capelleta en lo mateix carrer ó barri; pero'ls altaretos han anat desapareixent en kes noves contruccions. Pareixíen festes de familia, pues tots los vehins fraterniçaven de un modo tan sencill y franch, que'l carrer pareixía una llarga cambra de visites y conferencies, pues cada ú treballava pera donar més lluiment á la festa.

Dos ó tres mesos avans (pues per lo regular totes veníen á caure en l'estiu) se rifaven mocadors de pita, algún rosari engarsat de argent y altres objectes propis pera les fadrines, y per la nit solíen correr ó subastar algún meló de Alger, alguna rama de codonyetes ó de avellacos y de altres fruytes, que regalaven al pare Sant Roch ó Sant Tomás, patrí del carre; y allá teníu al més templat dels clavaris, anant de cap á cap del carrer, dient: - Un meló que li han regalat al pare Sant Tomás, quinze quens donen, ¿hiá qui done més? A la una. - Per lo regular pujava la postura molt alta, perque se havia algún novio que volía fer un obsequi tan manifest á la novia, qu'estava en lo mateix carrer, molt estovada, donant embetja á les altres fadrines que no tenien ningú que'ls poguera fer aquell regal.

Lo dumenge abans del destinat per a les festes, eixíen els clavaris á fer la replega de tota la contornada, en déu ó dotse músichs de bombo, platillos, *chim-chim* en campanetes, serpentons, redoblant y altres instruments, qu'han passat al muséu de antiguetats. Si el carrer era llarch, solíen pararse en lo mitj del mateix, y mentres los clavaris anaven de casa en casa demanant pera ajuda á les festes, acompanyats del tabal y la donsaina, cansats de tan de bufar, solíen fer cigarro ó se rascaven algún ull de poll que'ls eixia per lo forat de la sabata.

De esta clase de mitjos se valíen els clavaris pera els gastos de les mateixes. Ademés, duyen una sèda dels vehíns que donaven dos dinés semanalment; éstos tenien opció á un besquíit gicotet, y als que pagaven quatre dinés els donaven un besquíit carat.

Encara, en les festes de nostre Patró Sant Vicent Ferrer, se veue pe'ls carrers de la ciutat dur uns quants gicons al cap, molt aplom, les tabaines plenes de besquíits, tapats en blanques tobolloles, rodejats del tabaler, el dolsayner y la música; pujant y abaixant escaletes, tots sofocats, els de la comisió del reparto, deixant l'almoyna que dona el suscrit en la bandeca del clavari ó encarregat que va al front de la besquíitada.

La vespra del día de la festa, per lo regular disapte, tot lo mon treballava posant l'entaulat pera la música y archs de murta, salomons, farols de paper de color y aranyes fetes de rodalets de canya, ahon se posaven caneles de seu de borrego, que volíen cinch diners cadascuna. També solíen posar en estreles y trianguls de fusta cresoletes de llanda, á manera de un apaga llums, en óli y metja, que deixaven regallades les parets de un any per altre; ó bé entre la fullaraca dels archs gotets de vidre de colors, en llum dins, com si fora una illuminació á la veneciana; ademés, colgalls de boles fetes de aros de canya y papers de variats tons, pe'l regular rojos y grochs y blancs y blaus.

Lo que més me cridava la atenció eren aquells amplots y bonicos draps de ras, que solíen posar, pera tapar la empalissada de alguna casa en construcció, ó avegades pera adornar més les parets, en els que havíen pasatjes de la Biblia ó batalles de guerrers á cavall; assó me encantava en gran manera. Per desgrasia han anat

desapareixent de casa: alguns han servit de catifes; pero la majoria están fora de Espanya, com altres preciositats artístiques que tots enyorem.

Demprés anant lo temps, vingué e apanyo de florero de draps de seda ab franjes d'or y aranyes de cristal que tots hem conegut.

Com he dit avans, sent gich, en les festes del carrer del Portal Nou, y als cuatrecantons del carrer de la Porteria del Carme, alsaven un entaulat ahon tenia lloch lo famós Ball de Torrent. En altres punts solien fer Coloquis, que degeneraben en bufonades de molt mal gust, pero que la gent se'n folgava en aquells romansos de cego. Huy encara se tolera tot assó en alguns carrers de les afores.

Contrastava algunes vegades ab aquestes expansives diversions y bonicos archs de entrades del carrer de les festes, la portalada de algún pati pròxim á les mateixes, guarnida de bayetes negres ab los escuts ó armes del amo de la casa, que havia mort aquells dies, y que pintades sobre cartó penjaven de tros en tros sobre'l faixó de les bayetes; y allí los hofens del Imperiar Colegi de Sant Vicent solien concurrir per espay de nóu dies á cantar los responsos per l'ànima del difunt.

Además d'esta antiga y no molt simpàtica costum, havia la no mnys repugnant de portar la caixa mortuoria destapada, que fea mala imoressió entre'l behins d'aquella contornada, acostumbrats á vorer les cares fresques y grasiosetes de les giques del carrer en lo día de la festa.

En casi tots els carrers, lo pactat primerament era la funsio de iglesia; aixó si, tot lo mon estava gustós y conforme en acompanyar el Sant y estar en la misa.

Segons la categoria del carrer y dels cabals, feen la procesó mes ó menys lluída, portant ciris encesos tots los acompanyants.

En alguns carrers llogaven les andes pera dur el Sant; en altres, el Clavari solia durlo abrahamat. Estos eren els menys. Música no'n faltava may darrere del Sant, y concorria per la regular una que doanren en dirli la música del Óli. Además tocava en l'entaulat lo dumenge y dilluns per les nits, fins la baixada del Sant.

El tabalet y la donsayna se pot dir que no paraven may; entre les albaes, qu'eren la *desperta*, la procesó de dur el Sant á la iglesia y tornar-lo, la besquíitada, y moltes vegades á la porta dels clavaris, el donsayner quedva reventat.

A mijant vesprada del dilluns (qu'era el darrere de la festa) tenia lloch la bonica pasejada de les roses.

Eren éstres tres vermelles flors artificials, que posades sobre una bandeca de metall, y al só del tabalet y la donsayna, portava per tot el carrer ú dels clavaris. Demprés, pujant al altar, les deixava als péus del Sant, y aquell que primer muntava y les tapava en son blanch mocador, era proclamat el primer clavari pera l'any vinent.

Allá a la mitja nit solén davallar al Sant, que'n procesó el portaven á casa del nóu clavari; solia ser éste á vegades tan rumbós, que obsequiava en un refrescot y bolaos de sucre esponjat a tots els concurrents, brindant els clavaris eixint per la salut dels entrants, y per lo bon éxit y lluiment de les próximes festes.

¡Tot ha passat al panteó del olvit y de la indiferencia!

Era també de caixó en alguns carrers, después dels dos dies de festes, córrer bous (per més qu'eren toros, lo vulgo sempre ha dit bous), ahon ocurrien molts rebolcons y alguna que altra desgrasia en los improvisats toreros. Per aqueste motiu l'Autoritat se vegué en la precisió de abolirlos y vingué demprés la celebrada *ganaeria de Coqui*: aquell popular pinto de parets, que forjá de pastes y cartó uns *Bous* ab banyes naturals del tamany dels vius, que al pintarlos els donava el color de *berrendos*, *negro bragao*, *corni-corto*, *corni-abierto*, y altres noms per l'estil. Esta

diversió donava molt de joch y bullanga en lo carrer de les festes, ahon per la regular los clavaris se vestíen de toreros; molts d'ells duyen bigot ó patilles que'n aquell temps s'estilaven molt; altres de picadors montats sobre'l burro de algún carboner o gitano, que per una copa de mistela y un tros de besquíit, els deixaven. Els trages solíen llogarlos en les roqueries de Monsó ó del *Rochet*, quant no eren propies de *los mismos diestros las taleguillas*, porque'ls pantalons pe'l regular eren els mateixos del seu us, com ho pinta molt bé Pepe Benlliure. Abans de dinar solíen fer la *entrá* tan formal y aparatosa com si fora alló per salló. Havía en la correguda presidencia, paseig oer tot lo carrer, música y avís de trompeta per a la eixida, banderilles y mort del bou.

En estes festes menjaven alguns industrials, no cap dupte donaven color pera un bonich quadro de costums; o se ocupava la gent com era en altres tonteríes, qu'estan en la seny de tots. Solíen haver de quant en quant algunes corregudes, motivades per a algun gicot de gorra de barqueta y buquets, que garrot en má corria á un pinjo de fora del carrer, que l'havía pillat en la pará de la so *Polosia*, comprantli dos panolles torraes a la seua novia, javala de quinze anys, que ab lo seu mocadoret de pita blau al coll, faldetes de percal de color de rosa y devantalet negre de rasillo en puntilles per la vora, y en un topo redó com una enseimada, fresca, templá, y riallera, li dinava conversasió, pera ferli enveja al seu javal. ¡Com han variat les cose! Ara apenes se distinguiu una javala de una *burguesa*, com diuen alguns periodichs. Ara tal volta, en alguns carrers d'aquells que ab tant de entusiasme se rahonava de les festes y se recullíen penyores pera fondos á les mateixes, se parle huy també pera rematar en estes típiques diversions, que poch á poch van dejenerant en diversions de carreró de molt mal gust, posant a conter de colgalls de sedes rastres de gallines y pollastres, sens dubte porque els festers del día están més per lo positiu; franges de paperets y cordons de corda, entre mitj de uns quants caballets de gran tamany, que'ls gichs dihuen *parots*; y al entrar del carrer de les festes (sinse sant ningú) un llarch lletrerot: - «Fiestas fraternales»- porque ho entenguen millor els foraster, y puguen concurrir al *Coso blanco* ó á mal traspasada y casi burlesca *Batalla de flors*.

Terminada esta dolenta y llarga exposició, pasaré á nomenar per orde alfabétich los carrers que he pogut encontrar per damunt damunt, ahon tenía lloch les enomenades, antigues y verdaderes festes de carre, que se enramaven de murta, fulles de taronger, matapusa y altres herves flayroses, que donaven aal vent son perfum.

Si per acás se me ha passat algún carrer per alt, dels molts que vaig a fer relació, per ser faena molt llarga y migranyosa, espere dels amichs y consocisvque me escolten, que m'ho farán present, y ab molt de paher, pendré la nota.